

Кочерга С. О.

Національний університет «Острозька академія»

ФУНКЦІЇ ЛИСТА В ДРАМАТУРГІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

В останні десятиріччя спостерігається сплеск інтересу до письменницького епістолярію. Епістолярна комунікація як текст у тексті продовжує виконувати певні функції в художній літературі, адже лист – один із засобів проникнення у сферу приватності. Однак досліджень функціонування листа в художній творчості нараховується вкрай мало, переважно вони зосереджені на матеріалі романістики. Дослідження феномену епістолярію у драматургії тільки починається.

Стаття присвячена осмисленню функцій та типів листів у змістоформі драматичної творчості Лесі Українки, яка була лідером творчих шукань доби модернізму.

Леся Українка уособлює людину епістолярної культури. Лист є органічним у текстах письменниці та репрезентує особливості листування у різні історичні епохи. Вже у першому драматичному творі «Блакитна троянда» Леся Українка використовує лист задля розвитку конфлікту та оприявлення контрверсійних рис головної героїні. У діалозі «Три хвилини» топос листа подано як мінус-прийом, що впливає на екзистенційний вибір героя. Сюжет драми «Бояриня» загострюється під впливом табу на листування. Політичні інтриги призвели до того, що лист як форма спілкування українців із батьківщиною стає жупелом, що зумовлює розкриття справжнього обличчя героїв. Листування в «Осінній казці» позначено фольклорними елементами.

Полемічний дискурс драматичної поеми «Руфін і Прісцилла» посилюють дискусії навколо листів, характерних для історії християнської церкви. Лист приватного характеру епохи раннього християнства є чинником зав'язки у драмі «Адвокат Мартіан».

Загалом драматургія Лесі Українки засвідчує розгалужену мапу листовної комунікації як громадського, так і приватного характеру. Вони слугують рушієм інтриги, чинником конфлікту. Письменниця використовує листи в різних частинах композиції (зав'язка, кульмінація, розв'язка). Сюжетні повороти може зумовлювати і відсутність листа (мінус-прийом). Лист є засобом характеристики героїв, причому особливо інформативними є реакції на нього адресатів. Творчість Лесі Українки доводить театральний потенціал епістолярного тексту.

Ключові слова: *художня епістолографія, текст у тексті, конфлікт, композиція, мінус-прийом.*

Постановка проблеми. Попри тривалу історію феномену листування, в останні десятиріччя спостерігається сплеск інтересу до нього з боку науковців, зокрема літературознавців. Лист як документ активно використовують у характеристиці епохи, портретуванні письменника «в інтер'єрі», його кола спілкування, своєрідності авторських інтенцій та реакцій. Дискурс листа продовжує функціонувати в літературі, зокрема поезії, хоча сучасні трансформації епістолярної комунікації дають зрозуміти, що його присутність у творах сучасників є скоріше щемливою даниною епосі прощання з цією формою інтимного спілкування. Не вичерпав себе повністю й епістолярний роман, який був напрочуд популярним у XVIII ст. Цей жанр передбачає своєрідну побудову сюжету та використання листа як наративного засобу, за його допомогою зображаються певні події, формуються ідеї. Лист завжди приваблював читача проникненням у сферу приватності, і ця його

властивість стимулює письменників використовувати епістолярні фрагменти у творах, написаних у різних жанрах.

Будь-який лист є смисловим цілим, формально завершеним, навіть коли він репрезентований як позасюжетний елемент художнього тексту. Разом з тим інколи є підстави трактувати його в межах своїх кордонів, як зразок тексту в тексті. Особливо цінним є інформативний потенціал листа для психологічних характеристик персонажів, причому як адресантів, так і адресатів, оскільки реакція останніх на письмове повідомлення може бути доволі промовистою. До певної міри сюжетна апеляція до листовного висловлювання, його виняткова роль у композиційній побудові твору нерідко справляє враження певної штучності, в інших випадках надто прямолінійною видається експлікація особистості засобом листа. Разом із тим ці вкраплення у художній текст заслуговують пильної уваги, оскільки нерідко саме в них ідентифікують заміщення автор-

ського слова. За допомогою вказаного прийому відбувається нашарування рецепцій, подекуди інтенсифікується код загадки, тому читач повинен виробити власну оцінку тексту і підтексту листа, який зазвичай є вузловим моментом у сюжеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка епістолярного вкраплення в тканину художнього тексту стала предметом розгляду в окремих працях лінгвістів. Зокрема, Ольга Кустова дослідила «лист як композиційну частину іншого тексту, так званий епістолярний інклюзив, що служить для зображення листовного спілкування в умовах вигаданого світу художнього твору» [4, с. 17]. Вчена вказує, що серйозних досліджень функціонування листа в художньому тексті вкрай мало. За нашими спостереженнями, більшість із них вивчають цей феномен на прикладі романістики.

Щодо драматургії, то її дослідження у вказаному аспекті ще тільки починаються, хоча його поле доволі широке. Відомо, що в основу багатьох п'єс, насамперед присвячених відомим людям, покладено власне листування, щонайменше використовується матеріал, почерпнутий із приватної письмової комунікації, сповнений маловідомими фактами, психологічними замальовками, оцінками емотивності. Жанр листа використовували чимало драматургів, які репрезентують різні епохи. Насамперед він завжди виступав рушієм інтриги, чинником конфлікту, хоча подекуди в межах драматичного твору епістолярний текст видається самодостатнім, а його безмежний театральний потенціал вартий прискіпливого студіювання. Для сценічного дійства вельми важливим є унаочнення реакції персонажа-адресанта, що увиразнює коди, необхідні для його характеристики. Модерна доба продовжила традицію застосування листовного повідомлення у драматичному тексті, що була сформована попередніми епохами. Варто згадати знакову для модерністських шукань п'єсу «Ляльковий дім» Генріха Ібсена, психологічна напруга якої тримається на переживаннях Нори, яка очікує листа від лихваря, що викриває її, а з іншого боку, реакція чоловіка на нього призвела до неочікуваної розв'язки – екзистенційного вибору героїні покинути домівку, оскільки останні ілюзії щодо подружніх уз у неї остаточно розвіюються.

Прикладом розмаїтих функцій, покладених на лист, у сюжетно-композиційній побудові українського тексту слід вважати драму Михайла Старицького «Талан». За спостереженнями Олександри Вісич, листи у Старицького є вагомим інтертекстом, вони містять важливу інформацію соціально-

культурного змісту, є засобом оприявлення правди або ж стають інструментом поширення наклепів, брехні. У п'єсі «Талан» суттєво відрізняються між собою щире листування Лучицької та Жалівницького і «сповнене вдавання та гри» Квятковської й Квітки. Особливо переконливо у метадраматичному руслі дослідниця охарактеризовує псевдолист, яким Олена Миколаївна хоче обманути свого сина – ним виявився переписаний «уринок із п'єси «Глитай» – лист до Олени, яку колись грала Лучицька, що їй приніс Глитай... Прикметно, що у згаданій п'єсі Глитай також підробив листа» [3, с. 185]. Прикладів використання в розвитку сюжету листа в українській драматургії можна знайти безліч, але поки що вони не стали об'єктом системного осмислення літературознавців.

Постановка завдання. Мета цієї статті – охарактеризувати особливості функціонування та типи листів як чинників сюжетно-композиційної динаміки в драматичній творчості Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. Леся Українка репрезентує собою людину епістолярної культури. Упродовж життя вона активно спілкувалася на відстані з рідними і близькими за духом людьми та залишила у своїх листах чимало свідчень, рефлексій, ембріони творчих задумів. Як стверджує Віра Агеєва, епістолярна спадщина Лесі Українки, «близько тисячі листів до численних адресатів, безліч зафіксованих першорядною письменницею живих спостережень, прозірливих оцінок і дивовижних передбачень» [1, с. 27]. За визначенням дослідниці Світлани Богдан, епістолярій Лесі Українки належить до тих, що позбавлені щонайменшого маскування...» [2, с. 316]. Він дає можливість із відстані часу сконструювати світоглядні пріоритети, багатство внутрішнього світу, пояснити особливості її приватних стосунків із сучасниками, а також знайти коментарі до написаних текстів і таких, що залишилися тільки в проектах письменниці. Сама Леся Українка не вважала себе майстром епістолярної форми. «Я врешті зроду погано пишу листи, – зізнавалась вона у листі до М. В. Кривинюка, – се не входить в мої таланти» [10, с. 433]. З часом інтенсивні епістолярні контакти стали для неї «дамокловим мечем», тому неодноразово письменниця скаржилася на спричинений надміром кореспонденції цейтнот, який позначався на браку часу і сил, які вона прагнула віддати літературній творчості. «З моєї сторони жертва – писати многотомне посланіє...» [10, с. 102], – зізнавалась вона братові. Але разом з тим повсякчас хвилювалася, коли з певних причин не отримувала вчасно відповідь

від близьких людей. Закономірно, що досвід адресанта і адресата акумулювався в певних образах драматургії Лесі Українки. Однак у вітчизняній науці бажаного перетину вивчення епістолярію Лесі Українки й епістолярних компонентів її творчості досі не відбулося. Якщо традиція і здобутки в осмисленні власне своєрідності листування письменниці маємо солідні (І. Денисюк, А. Діба, В. Савчук (Прокіп), В. Агеєва, С. Богдан, Л. Нечепоренко, Л. Мірошніченко, С. Романов та багато ін.), то у студіях, присвячених інтерпретації її художніх текстів, поки листи та їх призначення розглядалися лише принагідно.

Слід відразу зауважити, що апріорі листовна форма спілкування в драматургії Лесі Українки не може бути надто очікуваною, адже особливості її хронотопу полягають у пріоритеті міфології, правданих історичних часів. Натомість історія письмового спілкування, насамперед приватного, не була надто популярна на початках цивілізації. Епохи античності і Стародавнього Риму прирівнювали вміння писати листи до мистецтва красномовства, але історія залишила нам переважно трактати, написані у формі листа, або ж листовні дискусії, звернення до загалу. Міжособистісне листування здебільшого репрезентує спадщина філософів або ж їх пізніша стилізація відповідно до усталених на ту пору регламентацій. Натомість листи імператорів та їх оточення, політичних діячів оцінюють як доволі бідні за змістом. Доба Відродження з погляду епістолографів цікава переважно листами знаменитих людей, що належали до еліти. Своєю чергою приватне епістолярне спілкування стало масовим у XV ст. в Англії, а потім поширилося в інших європейських країнах. Цей процес, засвідчуючи розширення та урізноманітнення стилів, досяг апогею свого розвитку у XVIII сторіччі.

Цілком природно, що лист є органічним у текстах Лесі Українки, події яких відбуваються у XVIII–XIX ст. Вже перший драматичний твір Лесі Українки «Блакитна троянда» містить штрихи, що репрезентують епоху листовної культури. Наприклад, героїня Любов Гощинська розповідає: «Сиділа я вчора в своїй хаті, писала листи довго...» [7, с. 59]. Зауважимо, що це заняття віддзеркалює досвід Лесі Українки, на чому було наголошено раніше. Про оперування інформацією, отриманою з листування, свідчить репліка Гощинської, звернена до лікаря: «Мені недавно одна товаришка писала, – ви її не знаєте, вона в Петербурзі, – от у неї мати померла з сухот. А тепер ся товаришка заміж має виходить» [7, с. 60]. Хоча життєві історії, що пізнавалися через оповіді в кореспонденціях, справді стали важли-

вою ознакою розширення відомостей, але в цьому разі лист видається фікцією. Радше йдеться про фальшиве покликання на нього, оскільки насправді Любов таким чином сформулювала проблему, яка гостро стояла перед нею, аби почути відсторонену професійну думку, і водночас героїня апробує допустимість власного щастя попри спадкову схильність до психічного захворювання.

Після того, як життєві дороги Любові й Ореста розійшлися, контакти між ними були повністю обірвані. «Ми не листуємося» [7, с. 88], – категорично відсікає вона припущення допитливого Милевського. Своє остаточне рішення щодо усамітнення вона повідомляє лише у листі до єдиного з друзів, з яким вона підтримує скупе епістолярне спілкування («Я ж йому писала: поставте наді мною хрест!» [7, с. 92]). Однак інформацію про коханого, зокрема листовну, дівчина очікує жадібно, що засвідчує її реакція на прихід поштаря, зафіксована в ремарках: дівчина миттєво бере листа, після якоїсь паузи «шпарко розпечатує» конверт, під час читання враз переживає напади «полуістеричного» сміху і врешті розриває аркуш та кидає його дотолу. Така поведінка свідчить про її нездоровий стан, і врешті незабаром, у фіналі, дівчина підтверджує його, наклавши на себе руки у нестямі. Отже, як бачимо, у першому творі Лесі Українки лист є одним із прийомів оприявлення конфлікту і засобом характеристики персонажа.

У діалозі «Три хвилини», блискучій сільветці Французької революції, Леся Українка не могла оминати типову для XVIII століття форму листовного спілкування, оповідаючи про ідейні змагання і моральні експерименти, що мали місце у стосунках двох затятих ідеологічних ворогів. Як зазначає Марія Моклиця, «Монтаньяр затіває світоглядне змагання... і водночас жорстоко-цинічний експеримент» [5, с. 122]. Жирондист, отримавши звістку про вирок, усвідомлюючи близьку страту на ешафоті, вважає за необхідне зробити одну справу:

Жирондист

Лиши мене,

я мушу листи написати.

Монтаньяр

До друзів?

Так всі ж вони, ті друзі, незабаром

тобі услід підуть – чи варт писати?

Я б не трудився.

Жирондист

Я писати буду

до незнайомих друзів. Я лишу

свій заповіт нащадкам по ідеї [7, с. 220].

Однак на першому етапі Жірондист терпить поразку, оскільки, незважаючи на глибоку відданість своїм переконанням, піддається інстинкту самозбереження, провокаціям, роздмуханими його насмішливим суперником, та приймає принизливий порятунок – допомогу «з рук плебейських». Перша частина діалогу завершується його відмовою боротися до останку, втратою віри у ймовірних адресантів. Письмо не дається тремтячим рукам Жірондиста (у цьому разі маємо в його особі антипода твердого адвоката Мартіана), і він «кидає перо». На еміграції внутрішня дискусія між опонентами вочевидь продовжується. Маючи спокій і привілля природи, герой розуміє, що по-справжньому він відчуває себе живим лише завдяки листам, які до нього приходять із Франції. Але коли він втратив листовний зв'язок із Батьківщиною, гостре відчуття ув'язнення, квазіволі, псевдожиття спричиняють його екзистенційний вибір: попри небезпеку, він наважується повернутися у Францію. Отож у двох частинах зигзаги сюжету продиктовані епістолярним мінус-прийомом: перша частина завершується нездатністю написати лист нащадкам, ідейним побратимам (внутрішня поразка), а фінал другої спричинений відсутністю листовного контакту, що давав ілюзію життя (перемога над собою, над власним страхом).

Ще один текст, що репрезентує еміграцію як болісний розрив із Батьківщиною героя, репрезентує драма «Бояриня», написана на матеріалі української історії XVII ст. Її героїня Оксана, опинившись у Москві, підтримує листовний зв'язок з рідними, і завдяки цьому, як і в «Трьох хвилинах» Жірондист, зберігає відчуття безпосереднього, хоч і дистанційного, контакту з рідним краєм. Для неї стало випробовуванням табу на листи з боку чоловіка-боярина, хоч він подає цю заборону м'яко, наголошуючи на тимчасовості (сумнівній) тактичної реакції на складні події – «Се ж не навіки, рибонько, тим часом, поки утихомириться... (Знов пригортає її)» [6, с. 508]. Оксана приймає ці обмежувальні умови, позаяк у глибині душі розуміє певну штучність епістолярного прикриття розриву з батьківщиною та неможливість заповнити лакуну, що утворилася між нею і її краями, листами («Ти маєш рацію. Нащо писати?») [6, с. 509]).

Однак, за сюжетом, ключову роль у ситуації, що призвела до повної ізоляції Оксани на чужині, відіграє циркулювання чуток про лист політичний, написаний Черненком, про якого згадує Гість:

*А хтось там наклепав при воєводі,
що ніби він послав у Чигирин
листа якогось. От було біди!* [6, с. 502].

Розголос навколо цього послання, у якому влада пробачила небезпеку політичних інтриг, дав підставу царевому оточенню запідозрити українця Черненка (з їхнього ж таки середовища) у зраді. Відтак лист стає жупелом для владної верхівки, під підозру потрапляють будь-які епістолярні контакти, Степана жахає навіть новина про переданого Оксані в Москву послання від братчиці-товаришки: «Як листа / десь перехоплять – чи то раз бувало? – / то ще готові взяти на тортури...» [6, с. 507] – ділиться боярин своїми недобрими передчуттями з дружиною і, попри звичайний зміст приватної кореспонденції, вважає за потрібне негайно її спалити. Таким чином, українка опиняється в пастці на чужині, адже будь-які зв'язки з родиною і близькими людьми з України опиняються під забороною. Але якщо у «Трьох хвилинах» неможливість комунікації на відстані стала приводом до рішучого кроку героя в напрямі зміни життєвого модусу, то в «Боярині» та сама причина призвела до втрати життєвих сил Оксани, самокартання через власну слабкість і, врешті, – до смерті героїні.

Фольклорні елементи відзначають представлення листів у фантастичній драмі «Осінь казка». Ув'язнена на Кришталевій горі Принцеса, що у творі, згідно з сюжетом, стала об'єктом прагнень багатьох чоловіків, переживає фрустрацію, зумовлену дезорієнтацією у ситуації, що склалась. Два листи, що відіграють важливу роль у структурі композиції «Осінь казки», – це виняткова форма отримання нею інформації з зовнішнього світу. Принцесі неприємні домагання Короля, владаря краю, якому, здавалось, підпорядковане все навкруги. За законами казкових уявлень, лист від Короля дівчині приносить голуб у своєму дзьобі, і в ньому майже наказовим тоном висловлена пропозиція погодитися на шлюб, на який той погоджується за умови покаяння через проявлену раніше непокірність. Реакцію Принцеси легко зрозуміти з її дій після прочитання: «мне і кидає листа, проганяє з плеча голуба...» [7, с. 191]. Однак під другим крилом у птаха виявився ще один лист – від Блазня, який спонукає Принцесу до втечі, обіцяючи власне на Свинарському боці волно, про яку, вочевидь, мріяла і сама героїня, але водночас знущально пророкує результат такого вибору: «там не розіб'єшся – м'яке болото. / Нехай тебе не лицарі там стрінуть, / а... все одно, зате ти будеш вільна, / хоч і бруденька трошки» [7, с. 192]. Незабаром вона таки «скочується в діл» за власною волею, отож лист Блазня виявився профетичним; ословлений в ньому екзистенційний вектор, відсунутий героїнею

у підсвідомість, певною мірою міг вплинути на її відчайдушний вчинок. І хоч емоційний порив Принцеси спричинений передусім тугою за коханим, вона робить вибір у руслі закликів Блазня, промінявши королівські палати «на волю й на біду».

Значний сегмент творчості Лесі Українки-драматурга становлять тексти, написані на християнську тематику. Крізь призму релігійного історичного досвіду письменниці зазвичай трактувала проблеми свого часу, ця ж оптика дозволяла авторці проникати у невідомість майбуття. Драматичну поему «Руфін і Прісцілла» слушно вважати заповітом Лесі Українки, недарма авторка вважала роботу над нею своєю місією. «Мені здавалось, – пише вона в листі до сестри Ольги, – що я не смію вмерти, не скінчивши Руфіна і Прісцілли...» [11, с. 613]. Композиційним стрижнем твору є полемічний дискурс, який не припиняється і водночас постійно трансформується, розгортається як у колі близьких людей, так і виходить на рівень громадський; не менш важливий і внутрішній діалог, який постійно веде з собою головний герой. Найперша гостра дискусія у творі якраз пов'язана з листовним спілкуванням, яке на ту пору було популярною формою розповсюдження ідей християнства новою церквою. Екзальтований неопіт Парвус вбачає в особі Руфіна типового ідолянина і намагається в діалозі з ним апелювати до фундаментальних зразків канонічних текстів, зокрема до Послання апостола Павла. Натомість Руфін виявляється обізнаним з листами Павла, але трактує їх зовсім інакше, ніж християни: якщо останні вбачають світоглядну зміну майбутнього апостола наслідком «дива», то філософ Руфін його заперечує, оскільки той так і залишився тим самим «тарсійським рубакою», вояком, який лише змінив свого пана.

*Все, що мені доводилось читати
з листів сього тарсійського рубаки,
упевнило мене, що не змінилось
нічого в ньому після того «чуда»,
крім літери єдиної в іменні.*

*Адже в його листах, у кожнім слові,
загонисту вояцьку вдачу видно... [8, с. 113].*

Суперечка між Парвусом, для якого авторитет «писання праведників Божих» є непорушним, і філософом Руфіном, із неабияким читацьким досвідом, смаком, недовірою до «стилю простацького», втрачає сенс. Однак Парвус прийшов у дім родовитого римлянина, щоб продовжити ту ж традицію – епістолярним словом бити противників, «немов вояк мечем». Задля цього використову-

вався людський ресурс і певний текст багаторазово переписували. Такий лист-відповідь, адресований Цельзу, має переписати і дружина Руфіна Прісцілла. Нагадаймо, що давньогрецький філософ Цельз з Александрії, автор першого твору, спрямованого проти послідовників вчення Ісуса Христа «Слово істини», був близький за поглядами до Платона, його позиція суголосна баченню християнства Руфіном. Та чи не найбільше героя-філософа обурює стиль листа («погань»), брак серйозних аргументів, які цілковито компенсувала нещадна агресія. Зокрема, він вихоплює з рукопису неприйнятні для людини культури слова («гадючий виродку», «нащадку пекла», «душе смердяча»), вбачаючи в них спростування ідеології християн, які лише на позір декларують культ любові. Однак палка дискусія з Парвусом лише поглиблює ідейний розкол подружжя, оскільки на Прісциллу не подіяла система доказів чоловіка, вона береться двічі переписати лист і тим самим доводить свою вірність церкві. Прірва між люблячими одне одного подружжям виявилася неподоланною аж до трагічної розв'язки твору. Отож дискусію навколо листа у першій дії слід вважати засадничою «мізансценою ідей» у драмі-дискусії «Руфін і Прісцілла», своєрідним камертоном, який стане відправним акордом для симфонії пристрасного протистояння, яке буде розгортатися у подальших діях твору.

У четвертій дії драми один із конфліктів посилюється через актуалізацію листів підтримки, які потребують християни від ув'язненого Єпископа, і в цьому разі функція листа буде стосуватися моральних проблем. У боротьбі з монтанівцями особливу надію віряни покладають на звільнення інтелектуалів, оскільки «сказано, живеє слово / не те, що листи!» [8, с. 270]. Очевидною є наївність такого умовиводу, однак кордони впливу епістолярного тексту заслуговують дискусії як у художньому, так і в науковому дискурсах.

У творах Лесі Українки з хронопом раннього християнства мають місце і листи приватного характеру. Зокрема, саме такий лист стає композиційною зав'язкою у драмі «Адвокат Мартіан». Причому авторка використовує одну з найдавніших форм листування, яку застосовували римляни і греки, – за допомогою дерев'яних таблицок. Написи на них робили шляхом нанесення стилосом тексту на залитому темному воскові, що покривав заглибини дощечки. Табличку такого типу знаходить на початку твору Мім, і Адвокат Мартіан спочатку сприйняв її за любовну записку, оскільки у ній йшлося про очікування та обіцянки

раю. Спершу герой-батько лише констатує, що «цидула / гречненько зложена й не без вогню» [9, с. 112]. Проте він вважає за потрібне з'ясувати природу «таємних листів» у його домі і врешті дізнається, що адресантом повідомлення була його колишня дружина. Отож, із виявлення таємниці листування починається низка подій, яка свідчитиме про ілюзію сімейної єдності, відкидання дитьми шляху служіння християнській ідеї, до чого адвокат Мартіан цілеспрямовано готував їх із дитинства. Врешті головний герой приймає право дітей на власний вибір життєвої самореалізації.

Ще одним випробуванням для нього стає вимога кліру не допомагати Ардентові, синові друга, який наважився на відкритий протест проти панівного цезарського культу. З метою уникнення нападок влади християнська церква вирішує відцуратися від юнака. Ізоген ставить Мартіана перед фактом, що він вже «виготовив листи» про вилучення Ардента з громади, і вони будуть розіслані «по всіх церквах, урядах, /громадських і державних установах / в той самий день, як він сповнить свій замір» [9, с. 39]. Від Мартіана вимагається рабська відданість ухвалям християнської громади, і він змушений коритися дисципліні, не знаючи, що таким чином стає безпосередньо причетним до смерті хлопця, якого він не впускає до власного дому. Від останнього він отримає убивче звинувачення: «Будь проклятий! Пілат!!» [9, с. 60]. Отож у зав'язці випадок із таємним листом дає можливість розкрити шляхетність Мартіана, який попри удар долі здатен поважати свободу вибору власних дітей. Однак однією з кульмінацій твору стає приреченість на злочин Мартіана, якому церквою була відведена роль «глухонімого», відтак ціною смерті молодого людини він доводить суголосність із позицією, проголошеною кліром у публічних листах-зреченнях.

Висновки і пропозиції. Отже, драматургія Лесі Українки засвідчує розгалужену мапу листовного спілкування. Хронологічно її художня епістолографія охоплює майже всю історію широкої запитуваності листа: від раннього християнства – до сучасної їй епохи. У доробку письменниці важливі функції покладено на епістоли як громадського змісту, так і приватного характеру. Листи у Лесі Українки можуть бути як бажаними, так і загрозовими, нерідко таємними. У них трапляється прогностичний вектор, який спочатку зафіксований у слові (вставному тексті), стає рушієм розвитку подальших подій. Інколи в композиційно-сюжетній структурі драм свою роль відіграє власне відсутність листів, що варто розглядати як епістолярний мінус-прийм, який слугує важелем сюжетних перипетій. У композиціях драм письменниці листи можуть бути чинниками зав'язки, інколи їхня поява призводить до кульмінації або розв'язки твору, головне – вони володіють енергією, яка зумовлює певний поворот у лінії подій. Слово написане у Лесі Українки – зазвичай вагоме, необхідне або принаймні стає одним із видів циркуляції ідей, життєдайної сили, взаємопідживлення, воно може спричинювати, загострювати конфлікти і їх розв'язувати. Однак досить часто інформативним у драматичних творах письменниці є не так зміст листів, як розмаїті реакції на нього адресатів, що дозволяє виразніше окреслити характери персонажів, подекуди – приховані або несвідомі інтенції, що зумовлюють певну позицію в складних життєвих обставинах. Вплив листовної інформації на сюжетні перипетії, фабулу драматичного твору заслуговують подальшого вивчення як у літературознавстві, так і в театрознавчих студіях.

Список літератури:

1. Агеєва В. «Я обізвуся до них...» [Передмова]. *Леся Українка. Листи 1876-1897*. Київ : Комора, 2016. С. 7–27.
2. Богдан С. Епістолярні діалоги Лесі Українки як джерело реконструкції стереотипів міжособистісної комунікації та образів комунікантів: Агатангел Кримський. *Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.* Луцьк : Вежа, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 315–337.
3. Вісич О. П'єса «Талан» Михайла Старицького: метадраматичний аналіз. *Південний архів. Філологічні науки*. 2017. Вип. 66. С. 182–186.
4. Кустова О.Ю. Письмо как самостоятельный текст и как композиционная часть художественного произведения: На материале творчества Теодора Фонтане. Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. СПб, 1998. 225 с.
5. Моклиця М. Жанрові функції агону в драматургії Лесі Українки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 1 (29). С. 119–124.
6. Українка Леся. Бояриня. *Леся Українка. Драми та інтерпретації*. Київ : Книга, 2011. С. 469–527.
7. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1976. 400 с.
8. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1976. 352 с.

9. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 6. Київ : Наукова думка, 1977. 416 с.
10. Українка Леся. Листи 1876–1897. Київ : Комора, 2016. 512 с.
11. Українка Леся. Листи 1876–1897. Київ : Комора, 2018. 736 с.

Kocherga S. O. FUNCTIONS OF THE LETTER IN LESYA UKRAINKA'S DRAMATURGY

In recent decades, there is an increase of interest in epistolary. Epistolary communication as 'a text in text' continues to perform certain functions in literature, because a letter is one of the means of penetrating the sphere of privacy. However, there is only few research on the functioning of letters in art, mostly they focus on the material of the novel. The study of the phenomenon of epistolary in drama is just beginning.

The article is devoted to comprehension the function and types of letters in the content and form of dramatic work of Lesya Ukrainka, who was the leader of creative experiments of the modernist era.

Lesya Ukrainka is a representative of the epistolary culture. The letter is organic part in the writer's texts and shows the peculiarities of correspondence in different historical epochs. Already in the first dramatic work "Blue Rose", Lesya Ukrainka uses the letter to develop the conflict and reveal the controversial features of the main character. In the dialogue "Three Minutes" the topoi of the letter is presented as a minus-method (minus-sign), which affects the existential choice of the character. The plot of the drama "Boyarynya" is exacerbated by the taboo on correspondence. Political intrigues have led to the fact that the letter as a form of communication between Ukrainians in Moscow and their homeland becomes an indicator of the true nature of the characters. Correspondence in the "Autumn Tale" is marked by folklore elements.

The polemical discourse of the dramatic poem "Rufinus and Priscilla" is intensified by discussions about the letters, which are common for the Christian church history. The private letter is the culmination of the drama about the early Christian era "Advocate Martian".

In general, Lesya Ukrainka's dramaturgy testifies to an extensive map of letter communication of both public and private nature. The letters serve as a factor of intrigue and conflict. The writer uses letters in different parts of the composition (introduction, body, and conclusion). The plot shifts can be caused by the absence of a letter (minus-method). The letter is the means of defining of the characters, and the reaction of the recipients is especially informative. Lesya Ukrainka's work proves the theatrical potential of the epistolary text.

Key words: *literary epistolography, text within the text, conflict, composition, minus-method.*